

RZĄDY SANACJI 1926 – 1939

Sanacja – (od łac. *Sanatio* – uzdrowienie) – nazwa okresu historii Polski w latach 1926 – 1939, w którym władzę sprawował Józef Piłsudski i jego zwolennicy (obóz propiłsudczykowski). Nazwa okresu jest związana z hasłem „uzdrowienia” państwa polskiego, do którego nawoływał J. Piłsudski. Głosił on hasło uzdrowienia życia politycznego, które miało być związane z uzdrowieniem życia gospodarczego i moralnego. Okres sanacji zapoczątkował przewrót majowy (notatka „Pierwsze lata II RP”)

Sanację możemy podzielić na trzy okresy:

1. Lata 1926 – 1930 – okres legalnej walki parlamentarnej charakteryzujący się polityką umacniania władzy wykonawczej i tworzeniem się obozu opozycji parlamentarnej przeciwko polityce J. Piłsudskiego.

a) po przewrocie majowym na **prezydenta 1 czerwca 1926 r.** powierzono profesorowi chemii **Ignacemu Mościckiemu**. Był on zwolennikiem polityki J. Piłsudskiego. Początkowo większość partii zasiadających w parlamencie popierała zamach przeprowadzony przez Piłsudskiego. Wyrazem tego było uchwalenie przez parlament **2.08.1926 r. tzw. noweli sierpniowej**. Była to poprawka do konstytucji dzięki której umocniono władzę wykonawczą kosztem władzy ustawodawczej. Na mocy noweli sierpniowej: Prezydent mógł wydawać dekrety z mocą ustawy pomiędzy posiedzeniami Sejmu; musiały one być jednak później zatwierdzone przez Sejm, Prezydent uzyskał prawo do rozwiązywania Sejmu. Znaczenie - nowela sierpniowa zapowiadała kierunek zmian, który przyjął J. Piłsudski. Dążył on do scentralizowania władzy państwowej, umocnienia uprawnień prezydenta i rządu oraz ograniczenia uprawnień parlamentu, który uważał za mało efektywny organ władzy.

b) polityka prowadzona przez Piłsudskiego i jego zwolenników budziła coraz większe niezadowolenie partii politycznych. Przedstawiciele partii byli usuwani z administracji, wojska i zastępowani byliymi legionistami bądź członkami POW (Polskiej Organizacji Wojskowej). Zaczęto ograniczać prawa obywatelskie lub wręcz je łamać. Piłsudski nie związał się z żadną określoną partią polityczną przyjmując stanowisko ponadpartyjne. W **1927 r.** powołano z jego inicjatywy **BBWR – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem**, na czele którego stanął **Walery Sławek**. Była to organizacja polityczna, do której mógł wstąpić każdy, kto zgadzał się z poglądami tzw. obozu sanacyjnego. Utworzenie BBWR było sygnałem dla partii politycznych, że Piłsudski nie zwiąże się z żadną z nich. Od tej pory zaczęła rosnąć przeciwko niemu opozycja polityczna. W **wyborach 1928 r.** BBWR uzyskał 25% głosów. Ponieważ obóz sanacyjny nie uzyskał większości w parlamencie, nie mógł na drodze parlamentarnej (legalnej) przeprowadzić założonych przez siebie reform – głównie uchwalić nowej konstytucji. Od tej pory nastąpiło zaostrzenie walki politycznej między obozem sanacyjnym, a opozycyjnymi partiami politycznymi.

2. Lata 1929 – 1935 - okres bezpardonowej walki z opozycją.

a) od roku 1929 władzę w kraju sprawowali wierni Piłsudskiemu pułkownicy – jest **okres rządów pułkowników**. Wchodzili oni w skład praktycznie każdego rządu, dlatego też okres ten nazwano rządami pułkowników. Pierwszy taki rząd utworzono w kwietniu 1929 – był to rząd Kazimierza Świtalskiego. Rozpoczęto wówczas **otwartą walkę z opozycją**: usuwano z sejmu posłów, którzy otwarcie krytykowali rząd, wymuszano na parlamencie decyzje wprowadzając na salę obrad wojsko podczas głosowania ważnych kwestii, Piłsudski publicznie w prasie lżył posłów opozycji i krytykował funkcjonowanie Sejmu, samorządom odebrano wpływ na decyzje państwowe. Jednocześnie ograniczono swobody i wolności obywatelskie (głównie wolność słowa i prasy. Chciano wprowadzić prymat państwa nad jednostką.

b) wobec takiej polityki władz doszło do zacieśnienia się współpracy między partiami politycznymi. We wrześniu **1929** roku doszło do zjednoczenia opozycji – **powstał Centrolew** – sojusz opozycyjnych partii centrowych i lewicowych zawiązany w celu obalenia dyktatury J. Piłsudskiego.

W 1930 r. w parlamencie uchwalono wotum nieufności do rządu zmuszając rząd do dymisji. Organizowano również wiece, manifestacje, marsze protestacyjne.

c) w odpowiedzi Mościcki w **sierpniu 1930 r. rozwiązał parlament** i zapowiedział wybory parlamentarne. Piłsudski został premierem nowego rządu. Podejmując walkę z opozycją **9.09.1930 r. rozpoczęto aresztowania czołowych polityków opozycyjnych** oraz przedstawicieli mniejszości narodowych. i osadzono w twierdzy w Brześciu nad Bugiem. Łącznie uwięziono wówczas na mocy decyzji administracyjnej około 5 tys. osób. Chciano wyrzucić presję na środowiska opozycyjne i je zastraszyć. W atmosferze terroru przeprowadzono wybory, które do historii przeszły jako wybory brzeskie (listopad 1930). W wyborach tych BBWR uzyskało 55% głosów. Był to **koniec legalnej opozycji w polskim sejmie**. Wielu polityków udało się na emigrację.

d) nowy sejm zajął się opracowywaniem nowej konstytucji. Władze zwróciły się przeciwko partii komunistycznej i mniejszościom narodowym, uznając je za bezpośrednie zagrożenie państwa. W 1934 r. utworzono „obóz odosobnienia” w Berezie Kartuskiej przeznaczony dla komunistów, terrorystów, nacjonalistów ukraińskich, działaczy ONR (Obóz Narodowo- Radykalny). Osadzano w nim ludzi bez wyroku sądowego. Od 1932 r. zawiązanie jakiegokolwiek organizacji wymagało posiadania zgody władz, ingerowano nawet w suwerenność sądów.

e) **23.04.1935 r. uchwalono konstytucję kwietniową.**

Podmiotem nowej konstytucji nie był naród tylko państwo.

- **Prezydent** – stał na czele państwa i posiadał największą władzę. Był odpowiedzialny tylko przed „Bogiem i historią”. Skupiał w swych rękach jednolitą władzę państwową. Był mu podporządkowany rząd, Sejm, Senat, siły zbrojne, sądownictwo i administracja. Miał prawo rozwiązania Sejmu i Senatu, prawo weta wobec uchwał Sejmu, podpisywał ustawy, mógł wydawać dekrety z mocą ustawy, reprezentował państwo na zewnątrz, podpisywał umowy międzynarodowe, mianował prezesa Sądy Najwyższego, prezesa NIK, wyższych urzędników. W przypadku wojny mógł wskazać swego następcę. Był wybierany na 7 lat spośród dwóch kandydatów, z których jednego zgłaszało Zgromadzenie Elektorów, a drugiego ustępujący prezydent. Prezydenta wybierano w wyborach powszechnych, a nie jak poprzednio w parlamencie. Całkowicie kontrolował rząd – premier był odpowiedzialny tylko przed nim
- **Parlament** dwuizbowy złożony z Sejmu i Senatu. Obie izby były wybierane co 5 lat w wyborach 4-o przymiotnikowych (zniesiono wybory proporcjonalne). Zmniejszono jednocześnie liczbę posłów i senatorów. Ograniczono bierne i czynne prawa wyborcze. (Czynne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu od 24 roku życia a bierne od 30 roku życia). By zostać senatorem trzeba było należeć do elity: 1/3 senatorów mianował prezydent, a 2/3 wybierano w wyborach jednak nie każdy mógł kandydować. Trzeba było mieć odpowiednią rekomendację. Zwiększono uprawnienia Senatu kosztem uprawnień Sejmu. Odtąd senat zatwierdzał ustawy uchwalone przez sejm, zatwierdzał budżet, a marszałek senatu mógł zastąpić prezydenta. Partie polityczne utraciły wpływ na sejm
- Prawa obywatelskie zostały ograniczone sformułowaniem : „granica wolności jest dobro powszechne”.

Jednym słowem zniesiono ostatecznie demokrację parlamentarną. Na jej miejsce powstał system rządów autorytarnych, w którym znaczną przewagę nad władzą ustawodawczą miała władza wykonawcza. Piłsudski mógł zostać już prezydentem. Niestety zmarł 12 maja 1935 roku.

3. Okres 1935 – 1939 – okres dekompozycji obozu sanacyjnego po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego.

a) okres ten cechuje rozłam obozu sanacyjnego. Po śmierci marszałka doszło do rywalizacji o władzę. Obóz sanacji podzielił się na kilka części:

1. **grupa zamkowa** – skupiona wokół **Ignacego Mościckiego**. Była zwolennikiem porozumienia się z opozycją, głosiła umiarkowany program.

2. **grupa wojskowa**, zwana inaczej grupą GISZ – skupiona **wokół** Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych **Edwarda Rydza Śmigłego**. Skupiała głównie środowisko wojskowe, które było zwolennikiem silnej ręki wobec opozycji i władzy autorytarnej
3. **ulica Wierzbowa** – obóz skupiony **wokół** ministra spraw zagranicznych **Józefa Becka**, który był niezależny i nie pretendował do przejęcia władzy w państwie.

Po śmierci Piłsudskiego na znaczeniu stracił Walery Sławek, którego Piłsudski chciał osadzić na fotelu prezydenta. Przegrał on jednak rywalizację. BBWR został rozwiązany a na jego miejsce w **1937** roku powołano **OZN – Obóz Zjednoczenia Narodowego** na czele z pułkownikiem **Adamem Kocem**, którego celem było wyeksponowanie roli armii, kult Piłsudskiego i antykomunizm.

b) opozycja w tym czasie uległa konsolidacji. Ostatecznie istniały cztery silne ugrupowania opozycyjne: SN (Stronnictwo Narodowe), SP (Stronnictwo Pracy), PPS i PSL

4. Polityka zagraniczna rządów sanacji w latach 1926 - 1935.

a) polityka równowagi – jest to polityka „równej odległości” między Moskwą a Berlinem. Jednym słowem polityka utrzymywania takich samych stosunków z Niemcami i z ZSRR, nie wyróżniania żadnego z tych państw. Celem polityki równowagi było wykorzystywanie napięcia międzynarodowego między nimi dla utrzymania pełnej niezależności państwa polskiego. Twórcą koncepcji był Józef Piłsudski, a realizował ją polski minister spraw zagranicznych Józef Beck..

- w 1929 r. Polska, ZSRR, Estonia, Łotwa i Rumunia podpisały **protokół Maksima Litwinowa** o niestosowaniu przemocy w dochodzeniu swych pretensji w terytorialnych.
- w 1932 r. **Polska i ZSRR podpisały pakt o nieagresji** i powstrzymaniu się od wojny, który w roku 1934 został przedłużony na 10 lat. Stalin uznał niepodległość Polski. Podpisanie tego układu umocniło pozycję Polski w stosunkach z Niemcami.
- w 1934 r. podpisano **polско – niemiecką deklarację o niestosowaniu przemocy**, wzajemnym wyrzeczeniu się agresji. (tzw. układ o nieagresji). W układzie ustalono, że we wzajemnych stosunkach nie będzie stosowało się agresywnej propagandy, zakończona zostanie wojna celna, będą przestrzegane prawa Polaków w Gdańsku. Układ ten przełamał izolację III Rzeszy spowodowaną wystąpieniem Niemiec z Ligi Narodów.
- z inicjatywy Francji w 1934 r. **starano się podpisać pakt wschodni** tzw. „wschodnie Locarno”, obejmujące Polskę, Niemcy, ZSRR, Czechosłowację, republiki bałtyckie; przy gwarancji Francji i Anglii państwa te miały zagwarantować wzajemnie nienaruszalność granic. Projekt ten odrzuciły Niemcy i Polska.

5. Sytuacja gospodarcza ziem polskich

a) Kryzys ekonomiczny na ziemiach polskich 1929 – 1935.

Kryzys ekonomiczny był skutkiem kryzysu amerykańskiego. USA wycofała z Europy wszystkie swoje kapitały doprowadzając kraje europejskie ruiny. Podobnie jak w USA rozpoczął się od spadku cen na artykuły rolne. Ponieważ Polska była krajem w 60% rolniczym, szczególnie ciężko odcisnął się on na rolnictwie. Cechy kryzysu: wycofanie kapitału zagranicznego, spadek obrotów handlowych szczególnie w handlu zagranicznym (ujemny bilans), inwestycji i popytu, spadek produkcji przemysłowej (o ok. 40%), bankructwo zakładów przemysłowych i banków (zamknięto ok. 1500 zakładów), bezrobocie przekroczyło ok. 500 tysięcy, załamał się budżet państwa, wyczerpały się polskie zapasy złota i obcej waluty (wydawano je na spłatę zadłużenia).

Od 1932 r. Polska zaczęła wychodzić z kryzysu stosując metody interwencjonizmu państwowego (ingerowania państwa w gospodarkę). Zmniejszono ilość pieniędzy w obiegu, oddłużono rolników, umorzono zaległe podatki, zorganizowano roboty publiczne finansowane ze specjalnego Funduszu Pracy. Dzięki temu Polska wyszła z kryzysu wolniej ale praktycznie bez pomocy z zewnątrz.

b). Ożywienie gospodarcze w latach 1936 – 1939 r.

Po zakończeniu kryzysu ekonomicznego państwo polskie weszło w okres ożywienia gospodarczego. Przyczyniły się do tego przede wszystkim plany gospodarcze, których autorem był **Eugeniusz Kwiatkowski** – minister przemysłu. Celem planów była rozbudowa przemysłu, głównie zbrojeniowego, oraz utworzenie nowego okręgu przemysłowego w widłach rzek : Wisły i Sanu, co przyczyniło by się do ożywienia gospodarczego tamtego regionu i zniwelowania różnic między Polską A i Polską B. W 1936 r. zadecydowano o budowie **COP – Centralnego Okręgu**

Przemysłowego. Jego położenie było uwarunkowane kwestiami geopolitycznymi – znaczne oddalenie od Niemiec i ZSRR, znaczna gęstość zaludnienia, tania siła robocza, niewielkie oddalenie od źródeł surowców. Na obszarze COP zaczęły powstawać liczne zakłady przemysłowe. Wybudowano wówczas miasto Stalowa Wola, elektrownię wodną w Rożnowie na rzece Dunajec, fabrykę dział w Rzeszowie, fabrykę samolotów w Mielcu, zakłady zbrojeniowe w Radomiu, Starachowicach i Sanoku czy fabrykę kauczuku syntetycznego w Dębicy czy fabrykę samochodów ciężarowych w Lublinie. Skutki budowy COP: zmniejszono bezrobocie, nastąpił rozwój sektora państwowego (nowe zakłady były budowane głównie przez państwo), rozwinął się rynek wewnętrzny, zwiększyła się produkcja przemysłowa.